

УДК 811.161.2'373.45

© Т. Г. Демчук
(Вінниця)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ КІНОМИСТЕЦТВА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано особливості структури термінів кіно сучасної англійської мови. Висвітлено специфіку їхньої семантики та розроблено їх найбільш продуктивну семантико-тематичну класифікацію.

Ключові слова: термін, кінематографічний термін, терміносистема, терміносистема кінематографа, структурно-семантичний аналіз, семантико-тематична класифікація.

Т. Г. ДЕМЧУК. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕРМИНОВ КИНОИСКУССТВА В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье проанализированы особенности структуры терминов кинематографа в современном английском языке. Рассмотрена специфика их семантики и разработана продуктивная семантико-тематическая классификация.

Ключевые слова: термин, кинематографический термин, терминсистема, терминсистема кинематографа, структурно-семантический анализ, семантико-тематическая классификация.

Постановка проблеми. Будь-яка сучасна людина, почувши слово «кіно» вмиг асоціює його з Голлівудом, Стівеном Спілбергом, Бродвеем і т. д., і не дарма. Якщо згадати історію появи кінематографа, то саме Сполучені Штати Америки стали батьківщиною кіно, коли у 1888 році Томас Едісон винайшов свій кінетоскоп – одне з багатьох відкриттів, створених всесвітньовідомим американським винахідником та підприємцем. Звичайно, така індивідуальна модель перегляду зображень не давала змогу збирати повні зали глядачів, але саме кінетоскоп Томаса Едісона став кроком в нову еру розвитку мистецтва та надихнув братів Люм'єр на створення знімального апарата «сінематограф» (Демчук, 2017).

З того часу пройшло 130 років – невеликий відрізок часу у масштабах світової історії, та не у випадку мистецтва. Течії та стилі змінюють одне одного, накладаються, змішуються та створюють нові форми, більш насичені, наповнені особливим змістом. Більш того, такий рішучий розвиток кіномистецтва, що не припиняється і в наші дні, обумовлений ще й стрімкою революцією науки та техніки. Насправді, жоден з видів мистецтва не пов'язаний так міцно з науково-технічним прогресом, як кінематограф, про що в першу чергу свідчить велика кількість термінів, які висвітлюють назви технічного оснащення на знімальному майданчику, назви спец ефектів, програм тощо (Лоскутова, 2016), наприклад, англ. *bullet time* буквально значить 'час кулі' – ілюзія уповільнення часу (Демчук, 2017). Такий ефект зйомки став надзвичайно популярним

для американських бойовиків, коли режисер прагне начебто зупинити час для свого глядача, щоб показати усі деталі моменту влучення кулі у ціль.

Крім того, терміносистема кінематографа викликає неабиякий інтерес у сучасних науковців, адже саме сфера кіно є однією з найпопулярніших тем для засобів масової інформації, що апостеріорі робить вагому частину її термінів широко вживаними серед пересічних громадян багатьох країн світу.

Стрімкий розвиток світової кіноіндустрії, постійне розширення й оновлення термінів цієї сфери передусім у межах англійської мови, а також нагальна потреба у впорядкуванні терміносистеми української фахової лексики сфери кіно зумовлює **актуальність** дослідження.

Об'єктом дослідження є термінологічні одиниці кінематографа у сучасній англійській мові.

Предметом дослідження є структура та семантика термінів кіномистецтва у сучасній англійській мові.

Метою роботи є структурно-семантичний аналіз термінів кінематографа в англійській мові крізь призму загального термінознавства та розробка семантико-тематичної класифікації.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити поняття «кінематографічний термін» і «терміносистема кінематографа»;
- проаналізувати кінематографічні терміни англійської мови;
- описати головні структурно-семантичні групи досліджуваних лексем.

Отримані результати не вичерпують проблематики, порушеної в цьому дослідженні. Перспективи роботи вбачаємо у впорядкуванні термінології кіно англійської мови, а також систематизації способів творення досліджуваних термінологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Доцільним спершу є наведення основних тлумачень понять «термін» та «термінологія». Формулювання дефініції «термін» є дуже дискусійним у сучасній лінгвістиці, тому єдиного точного поняття цього визначення не існує. Однак, одним із загальноновизнаних його пояснень є твердження І. С. Квітко про те, що термін є словом чи словесним комплексом, яке співвідноситься з поняттям певної галузі пізнання (науки, техніки), що, вступаючи у системні відносини з іншими словами та словесними

комплексами, утворюють разом з ними окрему замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю (Квітко, 1976).

Д. І. Ганич у своєму словнику лінгвістичних термінів надає найбільш узагальнене визначення поняттю термінологія: «Термінологія – система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя або сукупність усіх термінів даної мови» (Ганич, 1985).

Традиційно виділяють два основних напрями вивчення термінології як науки, кожен з яких базується на своїх певних законах, на основі яких будується своя концепція терміна та своя термінологія.

Дослідження на базі першого напрямку називають термін особливою лексичною одиницею та протиставляють її слову, а термінологію – загальнолїтературній лексиці. Концепція термінології як складової частини літературної мови відкидається зовсім; тут її називають автономним розділом лексики. Термінологія трактується як спеціальна лексика, до якої належать усі лексичні засоби, так чи інакше пов'язані з професійною діяльністю людини (Суперанська, 2012: 18–26).

Дослідники другого напрямку переконані, що термінологія відповідає усім ознакам літературної мови і характеризується як окрема лексична підсистема, що гарантує виконання однієї з найважливіших соціальних функцій мови – спеціальної професійної комунікації (Головін, 1987: 12). В. М. Прохорова стверджує, що переконливим свідченням єдності термінології і загальнолїтературної лексики є факт створення та функціонування в усіх терміносистемах термінів лексико-семантичного творення. Дослідниця зазначає, що лінгвісти при вивченні явища лексичної семантики в лексиці літературної мови, а також при дослідженні полісемії, омонімії, синонімії, розмірно-оцінних іменників залучають загальнолїтературні слова і терміни як фактичний мовний матеріал (Прохорова, 1996: 6; Сініцина, 2014).

Постійна поява нових галузей науки, техніки, мистецтва та розвиток суспільно-політичного життя зумовлює потребу нових термінів, що забезпечує безперервний розвиток термінології, як невід'ємної складової лексики літературної мови. Історично до номінативних частин мови належать іменники, прикметники, дієслова та прислівники, але більшість науковців відмічають переважність іменного термінотворення. Стверджують, що саме іменники володіють абсолютною номінативною значущістю, тобто вони здатні транспортувати зміст усіх інших

номінативних частин мови, таких як дієслово, прикметник та прислівник (Сініцина, 2014). Особливо така розвиненість функцій іменника, як стверджує О. С. Ахманова, спостерігається у граматиці європейських мов, яка уможливило утворення віддієслівних іменників та іменників, утворених від основи прикметників (Ахманова, 1966: 11). До таких мов можемо віднести й англійську, наприклад, англ. *a shot* ‘кадр, фотознімок’ походить від дієслова англ. *to shoot* ‘фотографувати, знімати фільм’.

2. Н. М. Лоскутова дає наступне визначення поняттю термінології кіно: «...під кінематографічною термінологією розуміємо сукупність термінів на позначення кола понять кінематографічної галузі, що описує діяльність щодо створення рухомих зображень і вміщує у собі поняття кіномистецтва й кіноіндустрії». Тобто, терміносистемою кіномистецтва називається сформована система кінематографічних термінологічних одиниць, що продовжує розвиватись, та яка підпорядковується дії основних законів тієї чи іншої мови (Лоскутова, 2016: 5).

Для поняття «кінематографічний термін», як і для терміну загалом, не існує єдиної дефініції, тому доречним вбачається звернення до кількох джерел. Н. М. Лоскутова кінематографічним терміном називає слово або словосполучення, яке позначає кінематографічне поняття, що відображає специфіку явищ кіномистецтва та кіноіндустрії (Лоскутова, 2016: 5). В свою чергу І. Ю. Василяйко вважає, що кінематографічними термінами можна назвати такі слова чи словосполучення, що позначають поняття кінематографа як галузі мистецтва та вживаються в науково-теоретичній, науково-популярній, фаховій, методичній та навчальній літературі, у фаховій мові кінематографістів (Василяйко, 2013).

Таким чином, терміносистема кінематографа – упорядкована сукупність термінів для позначення понять кінематографа, які знаходяться в різних зв'язках і відносинах. Терміносистема сфери кіно, як і будь-яка інша, має свої особливості, тому вимагає ретельного аналізу і систематизації. Вона викликає великий інтерес у сучасних вчених, адже є невід'ємною темою на сторінках засобів масової інформації, що робить значну частину кінематографічних термінів широко вживаними серед неспеціалістів. Таким чином, дослідження функціонування термінів кіно в мові є актуальним питанням.

За стрімкого розвитку культури, науки, техніки і мистецтва, деякі терміни дуже швидко стають відомими, і поступово починають використовуватися в повсякденному житті, наприклад англ. *film* ‘фільм’, *animator* ‘художник-постановник’ часто зустрічаються в ЗМІ, однак, більшість термінів є вузьконаправленими і вживаються

загалом лише фахівцями сфери кіно або функціонують в області термінології: англ. *dubbing* ‘дублювання’, *flashback* ‘зворотний кадр’, *wipe* ‘зміна кадру’.

Термінами можуть також бути слова, створені штучно. Крім того, в деяких терміносистемах поширене використання термінів, що виникли від загальноповживаних слів за допомогою перенесення значення. Наприклад, дієслово англ. *to cheat* в сфері кіно означає ‘змінити частину декорацій, щоб викликати враження зміни місця дії’, хоча в літературній мові воно означає ‘шахраювати’. Науковці називають це явище номінативною метафорою, і стверджують, що воно веде до виникнення слів-омонімів.

Характерною рисою для англійської мови є існування термінів, що мають різні значення в різних областях науки, техніки або мистецтва, тобто є омонімами. У термінології таке явище отримало назву транстермінологізації. Дослідження показало, що це характерно і для терміносистеми кіно, наприклад, лексема англ. *the call* в сфері кіно означає ‘список акторів, які знімаються у головних ролях’, а в терміносистемі театру позначає ‘виклик актора на сцену’.

Терміни сфери кіно можуть мати різні значення навіть в рамках власної терміносистеми, тобто вони можуть бути полісемантичними. Так, англ. *flag* це з одного боку, тканина, якою закривають частину об’єктива камери під час зйомки, щоб необхідна частина зображення була чорною, а з іншого – це пристрій, який використовується в процесі монтажу і виконує роль «перегородки», яка дозволяє швидко знайти потрібний кадр.

У терміносистемі сфери кіно нерідко зустрічаються терміни-оказіоналізми, тому їх використання нерідко пов’язане з посиланням на автора. Наприклад, англ. *Vertigo effect* ‘ефект запаморочення’ – це винахід режисера Альфреда Хічкока. Його ідея полягає у тому, що актор у кадрі залишається нерухомим, а зображення навколо нього постійно змінюється за допомогою перехресування кадрів при монтажі. Вперше ефект було використано в кінострічці «Vertigo», звідки він і отримав свою назву.

Сучасна термінологія кіно досліджує також і явище переходу термінів у фразеологізми, наприклад: англ. *theater of cruelty* – термінологічне словосполучення, що позначає нелегку мету режисерів як театру, так і кіно, залучити глядача не тільки до перегляду, але і для участі у зображуваних подіях.

За структурою терміни сфери кіно можуть бути простими, наприклад, англ. *trailer* ‘анонс’, *shot* ‘кадр’, і складеними, наприклад, англ. *dolly shot* ‘кадр знятий у русі’.

Крім того, досить поширеними в термінології сфери кіно є абрєвіатури. Наприклад, акронім NATO, з одного боку, це всім відомий англ. *North Atlantic Treaty Organization* ‘Північноатлантичний союз, НАТО’, з іншого, це також *National Organization of Theatre Owners*.

3. У процесі дослідження було зроблено аналіз декількох електронних словників термінології сфери кіно, на основі якого була створена семантико-тематична класифікація (зібраний фактичний матеріал налічує понад чотириста термінів).

Оскільки обсяг дослідження не дозволяє подати повну класифікацію, розроблену під час роботи над темою, нижче наведено список тематичних груп і проведено оглядовий аналіз. Проведений семантичний аналіз дозволяє виділити наступні базові групи термінів в англійській мові:

- 1) назви професій кінематографа;
- 2) жанри і піджанри фільмів;
- 3) терміни, що стосуються зйомки;
- 4) назви технічного оснащення;
- 5) назви організацій, пов’язаних з кінематографом.

3.1. Назви професій кінематографа. Зазначена лексична група, є найбільш продуктивною серед усіх досліджуваних: англ. *agent* ‘агент’, *producer* ‘продюсер’, *cast* ‘актори фільму’, *film director* ‘режисер’, *double* ‘дублер’, *conductor* ‘дирижер звукозапису’, *choreographer* ‘хореограф’ (Демчук, 2016).

3.2. Жанри фільмів. Наступною за продуктивністю є група термінів, які позначають жанри та піджанри фільмів. Деякі терміни цієї групи стали архаїзмами, наприклад, англ. *talkie* ‘звукове кіно’, використовують лише для позначення звукового кіно 20-30-х рр. ХХ ст. Деякі жанри належать до окремих країн, де вони виникли, а вже потім розповсюдились по світу. Наприклад, англ. *anime* «жанр японської мультиплікації», *film noir* «піджанр гангстерського американського кіно», хоча назва походить з французької мови, *road films* та *westerns* – також американські жанри, *German expressionism* – «жанр німецького кіно 20-х рр. ХХ ст.», *spaghetti western* – «жанр італійського кіно за участі американських акторів» (Демчук, 2016).

3.3. Терміни, що стосуються зйомки. Ці терміни позначають різноманітні назви кінострічок, що вказують на розбіжності в їх об’ємі: англ. *clip* ‘кліп’; *onereeler* «десяти чи дванадцяти хвилинна кінострічка», *short* «фільм, що йде впродовж 30

хвилин», *short subject* «45-хвилинна кінострічка»; *teaser trailer* «рекламний ролик фільму» (Демчук, 2016).

3.4. Назви технічного оснащення. Сюди входять назви камер, прилади монтажу, звукозапису, освітлення та інше обладнання. Найбільш розповсюдженими є англ. *camera* ‘камера’, *iris* ‘діафрагма’, *microphone (mike, mic)* ‘мікрофон’, та ін. (Демчук, 2016).

3.5. Слід також відмітити групу термінів, що позначають назви організацій, які певним чином пов’язані зі сферою кіно. Це група онімів, які позначаються абrevіатурами: англ. *ACE* (American Cinema Editors) ‘об’єднання редакторів американського кінематографа’, *AMPS* (Association of Motion Picture Sound) ‘асоціація звукового кіно’, *NFT* (National Film Theatre) ‘національний дім кіно’ та ін.

Висновки. Підводячи підсумки виконаного дослідження, можна зробити наступні висновки.

1. Термінологія кінематографа є частиною загальної терміносистеми англійської мови, постійно розвивається і перебуває в тісному зв’язку із загальноживаною лексикою. Вона є відкритою системою термінів, адже на розвиток і функціонування будь-якої термінології впливають не тільки мовні, а й позамовні чинники, що активізують зміни в семантиці слів, призводять до значної кількості іноземних запозичень і створення нових українських слів для позначення нових понять кінематографа. Єдність і цілісність цієї динамічної мовної мікросистеми забезпечена лексико-семантичними відносинами між її елементами. Терміни не існують ізольовано, вони вступають у гіперо-гіпонімічні, антонімічні та синонімічні відношення, тим самим постійно розвиваючи й удосконалюючи терміносистему кінематографа.

2. Дослідження виявило надзвичайний розвиток термінології сфери кіномистецтва. Такого висновку дозволив дійти проаналізований фактичний матеріал, який був розділений на п’ять тематичних груп: назви професій кінематографа, жанри і піджанри фільмів, терміни, що стосуються зйомки, назви організацій сфери кіно та назви організацій, пов’язаних з кінематографом, найбільш продуктивними з яких стали перша та друга групи.

3. Досліджувані лексеми потребують подальшого детального дослідження на всіх мовних рівнях, аналізування нових термінів, які з’являються внаслідок запозичення, необхідності найменування новітніх понять галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Англо-русский словарь кинотерминов* [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://festagent.com/ru/dictionary/>.
2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. *Василяко І. Ю.* Структурно-семантичні особливості термінів-словосполучень у сучасній українській термінології кіномистецтва [Електронний ресурс] – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22770/1/19-82-86.pdf>.
4. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 183 с.
5. *Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю.* Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 105 с.
6. *Демчук Т. Г.* Генеза англомовних термінів, що позначають жанри та піджанри кіно [Електронний ресурс] – Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2017. – Режим доступу : <http://journals.donnu.edu.ua/index.php/apv/article/download/4898/4928>.
7. *Демчук Т. Г.* Базові семантичні типи термінів кіномистецтва в англійській мові [Електронний ресурс] – Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2016. – Режим доступу : <http://jrvs.donnu.edu.ua/article/download/3635/3668>.
8. *Лоскутова Н. М.* Кінематографічна термінологія : структура та семантика (на матеріалі французької та української мов) : дисс. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. М. Лоскутова. – Одеса, 2016. – 339 с.
9. *Квитко І. С.* Термин в научном документе [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://padaread.com/?book=30514&pg=1>.
10. *Прохорова В. Н.* Русская терминология (Лексико-семантическое образование) / В. Н. Прохорова. – М. : Филологический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, 1996. – 125 с.
11. *Сініцина В. В.* Структурно-семантичний аналіз похідних іменників-термінів галузі енергозберігаючих технологій в англійській мові [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v10/v10-1/46.pdf>.
12. *Суперанская А. В.* Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
13. *Etymology Dictionary* [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.etymonline.com/>.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2017